

odstraniti iz tega jezika vsakršno prisiljenost in tujo primes, želja, vse splošne izraze in drago kamenje domišljivosti zakovati samo v čisto zlato domačega jezika. Kakšen bo daljši polet poljske lirike, tega dandanes še ni moči uganiti, toda za Brunetierom bi smel trditi, da pri nas takisto kakor po drugod v Evropi svet še nikdar poprej ni slišal lepših izrazov ljubezni in trpljenja, obupa in ponosa, srda in poguma, in nikdar mu ni bilo prilike, močnejše občutiti kakšno ganotje more glas posameznega pesnika vzbuditi v človeških srcih . . .

(Iz poljskega rokopisa prevedel P. M.)

Mož z železno krono.

Spisal Ivo Šorli.

olnce je bilo ravno odprlo svoje veliko, žarko oko tam daleč nad zeleno goro, in pod njegovim toplim, mehkim pogledom je trepetala vsa narava, ko sem stopal po ravni, beli cesti.

Odkod prihajam, nisem vedel. Tuintam sem ustavljal svoje sopotnike, mlade, zelo mlade ljudi kakor jaz sam, in jih izpraševal, odkod prihajamo, a bili so nevedni kakor jaz sam; starejši ljudje pa, ki so nas spremljali, trdili so eni to, eni ono, večinoma baš nasprotno . . . A kam gremo? I na to vprašanje skoraj toliko odgovorov, kolikor odgovarjalcev . . . Ločil sem se od te družbe, ki ni znala zadovoljiti moje radovednosti, in hodil rajši sam pa premišljeval o onih temnih vprašanjih: »Odkod?« »Kam?« . . .

Dospel sem slednjič do križpotja, kjer se je cepila dosedanja pot v tri ceste: eno na desno, eno na levo, eno pa sredi med obema. Zapazil sem, da sem od solnčnega vzhoda že čudovito zrastel, da nisem več ono malo bitje, ki se je jelo prvokrat ozirati okrog sebe in se vpraševati: »Odkod?« »Kam?« . . . Zato se nisem nič ustrašil, ko me je na onem križpotju obsula cela tolpa različno oblečenih ljudi in silila v me. Bila jim je očitno naloga, stati tam pa pričakovati potnikov, da jim pokažejo pravo pot . . . Uzrši me, pohitelo mi jih je kar deset do mene . . . Eden je imel pošten, odkri-

tosrčen obraz, in zdelo se mi je, da ga je edino skrb za uboge popotovalce prignala le-sem, vsi drugi pa so bili videti potuhnjeni, hinavski, in polastil se me je občutek, da si služijo s svojo postrežljivostjo pravzaprav le kruha, dasi so mi venomer zatrjevali, da jim je le za uboge potnike . . . Eden me je rotil, naj se ne dam premotiti po gladkosti in belini leve ceste, ampak naj se obrnem na desno, strmo in trnjevo, pa mi zatrjeval, da se mi po trudu in znoju na tej poti odpre najdivnejši razgled, pa da me sprejme najsijajnejše gostoljubje, ako pa grem na levo, da mi preti konec lepe poti strašen zmaj, ki požre vsakega nesrečnika, ki se da preslepiti in izvoli levo cesto. »Pojdi, pojdi, norec, s svojimi srednjeveškimi zmaji, kdo ti dandanašnji še veruje vanje.«

»Gospod, saj vendar ne boste tako neumni, da bi se praskali po teh strminah ves božji dan, ko vam smem zatrditi, da dospete zvečer mesto do onega »najsijajnejšega gostoljubja« do neke romarske beznice s starimi baburami, med tem ko ob lepi levi cesti kar mrgoli med svežim zelenjem belih, prijaznih gostilnic« . . .

»Ljubite li dekleta, gospod?« mi je pomežiknil s prekanjenim nasmehom drugi. Toda že ga je prekinil tretji, tega četrti, peti . . . in jezno sem se otresel zoprnih prepirljivcev, ki so se že jeli zmerjati z najgršimi psovkami, pa se obrnil do onega, ki je stal na strani, do onega, na katerem mi je obviselo oko že prej s tihim spoštovanjem . . . Vesel mi je stopil nasproti in pogledal me tako dobrotno . . . »Kaj ne, prijatelj mladi, pravo pot bi radi? Naj vam svetujem, da na desno ali levo? Ni enega, ni drugega! Glejte jo, to srednjo pot! Te se držite! Ne bom vam je hvalil, a rečem vam, da sme brez srama po njej mož — poštenjak. Ona na desni gre skozi pustinje, kjer ni ne cvetja ne petja . . . kjer ni ne joka ne smeha . . . kjer je večni molk, mrtvaška tišina . . . In više in više gre . . . Človeška pljuča ne morejo prenašati onega tenkega zraka — navaden konec je strmoglavljenje v prepad. — Glejte pot na levo! Samo petje, samo cvetje, sam smeh . . . vino . . . ljubezen . . . dokler vam ne opeša telo, in tam kje sredi široke samotne ceste ne ugasne uboga lučka, vaša duša . . . A — ta srednja pot! Tja vas popelje sredi med ljudmi . . . Na desni bo umirala vdova, okrog nje bodo plakali nagi otročiči, na levi cesti plesali in vriskali bodo ženitovanski gostje . . . Na desnici vaši si bodeta stala sovražnika nasproti s smrtonosnim orožjem v roki, na levici vaši bo šepetal mladenič svoji ljubici prve prisege mlade ljubezni . . . Na desnici bo jokala na gnili slami poštenjak, na levi se bo valjal na svilenih blazinah

slepar . . . In vi pojdete po sredi, a če vam ukaže srce, stopite med one otročiče ob mrtvi materi in pomagajte jim, in stopite med sovražnika in spravite ju, in približajte se sleparju in potegnite ga z blazin . . . A pridružite se tudi veselim in veselite se ž njimi, kadar vam veli srce . . . »

Zahvalil sem se in stopil že na srednjo pot, ko zagledam nenadoma pred seboj veliko ženo . . . Obraz njen nekam železen, trd, mrtev, roka, s katero se me je dotaknila, težka, mrzla, trda . . . »Kako se kličeš?« . . . I glas težek, mrzel, železen . . .

Trepetajoč sem ji povedal svoje ime.

Vzela si je izpod pazduhe debelo knjigo in začela listati po njej.

»Aha! tu si! Da, srednja pot . . . prav! Lahko greš dalje. Sicer je nazadnje precej vse eno, po kateri poti greš . . . To je le radi reda« . . . je zamrmrala.

»A kaj pomeni to, ako smem vprašati?« sem se drznil izpregovoriti.

»To pomeni, da pogledam jaz pri vsakem, ki pride semkaj tod mimo, predno gre dalje, katero pot si mora izbrati. Vidiš, tu-le notri v tej knjigi je že vse lepo določeno, zato da ne nastane na kateri izmed trojih poti prevelika gneča, ha-ha! Posebno glede leve poti je treba dobro paziti, ha-ha, dasi je tam še največ prostora, ker je široka. Tudi ona desna pot je včasih preveč obljudena, ker ni nikakor tako pusta, kakor ti je ravno pravil oni blede norec . . . Pravijo, da je vse polno skritih počivališč ob njej, ha-ha! . . . No, ta srednja pot pa gospodom potnikom in gospem pa gospicam potnicam nič prav ne diši. Zato je treba posebno skrbeti, da ni popolnoma prazna. ha-ha!«

»Toda jaz sem si pot prosto volil! In slišal sem vedno, da vsak človek prosto odločuje svojo pot!«

Mislil sem, da se zopet zakrohoče, kakor se je prej, a gledala me je resno, mirno . . . In, o Bog, te oči so bile težke, mrzle, železne . . .

Zdrznil sem se in hitel dalje . . .

In videl sem ono, kar mi je prorokoval moj svetovalec na križpotju, in videl še več . . . Cvetje . . . petje . . . solze . . . sovraštvo . . . smrt . . . ljubezen . . . greh . . . krepost . . .

Bilo je še zgodaj, ko sem došel do velikega mesta . . . Zopet sem opazil, da sem še v času, odkar sem zapustil križpotje, precej postaral . . .

Pred mestnimi durmi me je zopet obsula tolpa ljudi. »Hotel Central«, »Hotel Evropa« . . . od vseh strani . . . Čutil sem, da so pravzaprav ti ljudje oni tolpi na križpotju zelo podobni, a da je vendar neki razloček med njimi . . . Menda v obleki . . .

*

Srečen dan sem zadel — v mestu je bil nekak shod. To je bilo življenje v središču, na velikem trgu! . .

Postal sem tudi jaz tam ob kraju, ob vhodu v široko ulico in gledal to pestro mrgolenje . . . Tedaj sem ga zagledal . . .

Stal je blizu mene . . . Obraz mrtvaško blede . . . pod košatimi, sivimi obrvmi velike, meglene, nekam prazne oči . . . na suhem telesu dolga, siva halja . . . na redkolasi glavi težka, črna, železna krona — kraljeva krona . . .

Stal je nepremično, in da mu ni zaigral zdajpazdaj okrog ustnic leden nasmeh, ne bilo bi ga razločevati od kamenite sohe . . . moj pogled se mu je bližal le trepetaje. — — —

Blizu naju je stopil na govorniški oder mož v preprosti delavski obleki . . . Govoril ni posebno lepo, a prišla mu je vsaka beseda tako iz srca, in zdelo se mi je, da je njegov blede, izmučeni obraz tiha prošnja, naj mu verjamemo vsako teh besed . . . Tožil je svoje in svojih tovarišev trpljenje, bedo, obup in zahteval pomoči . . .

Ozrl sem se na moža z železno krono. Široko odprte so strmele njegove oči na ta trudna lica tam okrog odra . . . a hipoma se je zganil, stopil naprej . . . Na lahko je zašumela njegova halja, in neka skrivnostna, mrzla groza je puhtela iz njenih gub in legala na vsa srca . . . Čudno trepetanje se je razstrlo okroginokrog, ko se je bližal bledemu govorniku . . . In zdaj — — — Dotaknil se je s prstom njegovih rok, in na njih so se zasvetile z motnim sijem težke, črne verige . . . In stopal je od moža do moža tam okrog, in rožljale so črne verige . . . vedno več . . . vedno več . . . Iz oči bornih trpinov pa so švigali bliski na moža z železno krono . . .

In bolj in bolj je rožljalo okovje. In videl sem same vklenjene roke . . . Šel je prav blizu mimo mene, in pogledal me je, da sem ves vztrepetal, toda odšel je dalje . . .

Na oder pa je stopil nov govornik. Zdelo se mi je, da moža z železno krono niti zapazil ni. Začel je govoriti. Strastno je grajal svojega predgovornika, očital mu, da zavaja in draži, dokazoval, da

vsi ljudje ne moremo biti enaki, da so srečni oni, ki tu trpe, ker obljubljeno jim je plačilo v onem, boljšem življenju . . .

Na ustnicah moža z železno krono se je prikazal iznova nasmeh . . . Ozrl se je okrog po svojih jetnikih, in grozno, preteče so zarožljale verige . . .

Tedaj pa je začel stopati skrivnostni mož počasi črez trg, in molče, kakor brez volje so mu sledili jetniki . . . In okovi so rožljali . . . Sijajne kočije, bleščeči jezdec so se vrstili mimo čudne procesije, in ponosni, oholi pogledi so jo merili . . . A moža z železno krono menda niso videli oni po kočijah in na konjih in verig niso slišali . . .

Tudi jaz sem se pridružil dolgemu izprevodu in se rinil prav do vodnika . . . Ponosno, počasi je stopal, in njegovo oko je videlo vse one ohole poglede, in okrog ustnic mu je vedno igral oni nasmeh.

Zavil jo je v stranske, ozke, siromašne ulice . . . In tu zopet strašni prizori . . . Iz hiše v hišo je hodil mož z železno krono in iz vsake je pripeljal nove jetnike . . . Raztrgane, upadle može, bolne, šibke starce, medle ženske, nage otroke . . . Tu jok, tam kletev, med vsem rožljanje verig . . .

In vedno več in vedno več . . . kakor motna, gnila reka se je valilo skozi ulice . . . In umazani valovi so šumeli dalje in dalje . . . Postalo mi je tesno v prsih . . . Okuženi zrak me je dušil . . .

In tedaj je stopil naenkrat on k meni.

»Kaj hočeš tu? Zakaj hodiš za mano . . . Ti stanuješ v jasni, lepi sobi, spiš v mehki postelji, sediš ob polni mizi in si najbrže ponosen, da nisi še nikdar kradel — kaj hočeš ti tukaj?«

»Gospod — — —«

»Kaj, gospod! Ne veš li, kako naslavljajo kralje? In jaz sem največji, najmogočnejši kralj — kralj vseh kraljev!«

»Oprostite, veličanstvo, jaz sem namreč tujec v tem velikem mestu. Ste li morda njegov kralj?«

»Da, prijatelj, kralj tega mesta sem in kralj vesoljnega sveta od vzhoda do zahoda. In moje kraljestvo se utrjuje od dne do dne, in od ure do ure se množi moje vojaštvo, kakor si videl sam.«

»Tedaj pa je vašega veličanstva kraljestvo gotovo najnovejše kraljestvo, kajti na svojem potovanju semkaj sem slišal o vseh kraljestvih sveta, le o vašem ni vedel nihče ničesar!«

»Najnovejše? Ha-ha, taki ste vi črviči! Najnovejše! Najstarejše, prijatelj, najstarejše! Začel sem vladati kmalu, ko je živel prvi človek na svetu, in vladal sem do današnjega dne. No moja moč ni bila vedno

enaka. Mnogokrat, ko sem mislil, da me ne zmore nič več, ko sem bil na vrhuncu svoje moči, ko je bilo mojih vojščakov na milijone — moral sem bežati in še skriti, moji lastni podložniki so me pregnali. Videl si pač, da zato vklepam svoje čete; toda takoj, ko si jih nabereš toliko, da se jih veseli moja duša — odpadejo jim verige, in izgubljen bi bil, da se ne rešim. No, pa kaj zato! Celó dobro je, da se malo odpočijem, ker vladanje, prijatelj, to ti je težka stvar! In po počitku se poprimem svojega posla s tem večjim veseljem . . . Tudi ni predolg ta moj počitek. Danes me preženejo ljudje — pojutrnjem se že smem vrniti zopet k njim . . . Saj je pa moje kraljestvo tudi tako veliko ko svet, in če ga izgubim kosec na zahodu, ostane mi vendar še ves vzhod . . . No, veš, sedaj sem pa vendar malo v skrbeh . . . Tako sem bil le enkrat že, takrat, veš, ko je začela prvič stopati po zemskih tleh sveta noga velikega Nazarenca, pa ko mi je njegova silna beseda jemala deželo za deželo. — No, pomiril sem se kmalu . . . O ti plemeniti, ti veliki, ti božji Nazarenc! . . . Mislil sem že, da bi oni dan, ko odpadejo mojim podnikom verige, šel tja, razbil to svojo staro krono in legel k večnemu počitku . . . a čemu? . . . Zdi se mi, da imaš simpatije do mojih ljubih podložnikov . . . Pojdi, revež, pojdi . . .«

»Le eno prosim še, veličanstvo — da smem vedeti ime tako silnega vladarja.«

»Moje ime je — Glad. — Pojdi! . . .«

In šel sem . . . šel . . . po srednji poti dalje . . .

Zunaj pred mestom pa sem sedel k plošnatemu kamenu in napisal te vrstice . . .

Pa je rekla . . .

Pa je rekla, pa je rekla,
da mi pojde v samostan,
ker postal sem že predrzen,
prenadležen »grobijan«.

Mislite, da sem jo prosil
in rotil: Nikar, nikar!
Kaj še! Molčal sem in drzen
bil sem kot poprej nikdar.

Ali je poznate rožo
solnčnico, rumeni kras?
Kaj bi bilo ž njo, če solncu
ne bi gledala v obraz?

Vidite, in jaz sem vedel,
česa ljubček pač ne zna? —
Da je ona — solnčna roža,
jaz pa — solnce vrh neba.

Stanko Stanič.